

331

43

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ВИПУСК I**

Кривий Ріг—1993

ОСНОВИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ В
ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДЬНОГО
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ЗАКЛАДУ УКРАЇНИ

О. С. К О В Т К О

Одним із основних напрямків розвитку національної системи виховання і освіти є процес гуманізації, під яким слід розуміти таку форму організації діяльності школи, що базується на здобутках національної етнопедagogіки та її принципах, змістом якої виступає виховання людяної, високоморальної, інтелектуально і духовно розвиненої особистості, орієнтованої на сприйняття, осмислення і засвоєння мудрості попередніх поколінь.

Не випадково український народ здавна бував виховання підростаючого покоління і навчання його на принципах гуманізму, суть яких полягає в олюдненні педагогічних взаємин дорослих і дітей, у визнанні цінності дитини як особистості, її права на щастя, соціальний захист, розвиток індивідуальних здібностей; у гармонізації відносин між людиною і суспільством, природою тощо.

Принцип гуманізму реалізується в процесі такої побудови викладання в початкових класах, коли донесення до свідомості молодших школярів наукових істин здійснюється через формування позитивних почуттів, емоцій і таких уявлень, що розвивають або сприяють переходу /фундаменталізації/ спалахів окремих видів чутливості у стійкі якості, норми поведінки й існування, причому, можлива поява негативного у цьому процесі запобігається і компенсується широсердністю, людяністю, доброчинністю, милосердям, порядністю та іншими якостями.

Основний зміст гуманітаризації освіти варто будувати кількома шляхами, а саме:

- реалізації природної єдності, інтеграційної цілісності та науково виваженої взаємодії /взаємопроникнення, взаємодоповнення, взаємозбагачення, взаємозумовлення тощо/ навчальних пред-

метів в початкових класах середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу України;

- оновлення змісту кожної навчальної дисципліни на засадах національної етнопедagogіки, вибір найбільш результативного і оптимального всередині окремо взятої науки та обрання ефективних методів і прийомів доведення суті предмета до свідомості молодших школярів;

- створення якісно нових підручників, навчальних посібників та дидактичного матеріалу з різних предметів, що своїм змістом, будовою та формою викладу сприяли б найбільш ефективному сприйняттю, засвоєнню і закріпленню навчального матеріалу, прилучали молодших школярів до кращих здобутків національної і світової культури, пробуджували самосвідомість учнів, підвищували їх загальний інтелектуальний рівень;

- надання переваги тим навчальним предметам, що несуть собі знання про українську людність, її менталітет, культуру, звичаї, традиції, про навколишній світ /рідна мова, дитячий фольклор, первинні знання української літератури, образотворче мистецтво та нові інтегровані курси, що включали б різнобічні відомості про ріднокрай, державу, її історію тощо/.

Заслужовує на увагу досвід роботи вчителів початкових класів Української гімназії в м.Стрию.² Основа їх методики стали гра і фантазія - на цьому підґрунті будується весь навчально-виховний процес. Виклад матеріалу здійснюється за принципом тижневих блоків, об'єднаних однією темою і метою. Уроки, побудовані таким чином, забезпечують єдність інтелектуального, морального, фізичного, естетичного і творчого розвитку особистості.

Гуманізація викладання відбувається за рахунок врахування індивідуальних інтелектуальних і фізичних здібностей дітей,

1. Шпак В. Мода на венігрет мицуля // Освіта.- 15 червня 1994 р.- С.10.
2. Туряницький Я.В., Дмитрів Л.С., Ремізовська Г.П. Гімназія в Стрию // Поч. школа.- 1994.- №1.- С.43-46.

вмілого використання форм, методів та засобів навчання, створення доброзичливого психологічного клімату, людяного ставлення до них громадян. Наприклад, зустрічаючи вранці дітей, вчитель розмовляє з ними про новини, радість, неприємності, настроє як учнів на лагідний і доброзичливий тон, починає заняття з молитви тощо.

Важливою умовою ефективності і результативності гуманізації викладання виступає продумана систематична робота вчителя з прилучення молодших школярів до національної і світової культури. Педагог повинен планувати урок так, щоб вплив гуманітарної культури на свідомість учнів відбувався на емоційному рівні. Так, при вивченні теми "Поняття про біосферу. Кругообіг речовин в природі" /Акл./, доцільно ставити таку мету уроку:

- систематизувати знання учнів про біосферу; розкрити поняття "екологія", мету і завдання її як науки, показати залежність екологічної рівноваги від господарської діяльності людини; довести до свідомості школярів думку про те, що все живе на Землі тісно пов'язане між собою, і від того, як кожний із нас відноситься до природи, залежить майбутнє України і людства.

Такий підхід забезпечить засвоєння учнями не тільки фактичного матеріалу з предмету, а й формування їх ставлення до оточуючого світу, матиме великий позитивний виховний потенціал.

Найбільш впливовим чинником підвищення ефективності викладання в початкових класах виступає використання вчителями здобутків української етнопедagogіки, яка на сьогодні становить основу процесу відродження національної самосвідомості, духовності і культури наших школярів. Її форми, засоби, методи і методичні прийоми впливу на підростаюче покоління мають саме той виховний потенціал, який так необхідний сучасній школі і заслуговує на найактивніше включення до навчально-виховного процесу.

Загальновідомо, що нестандартний, нетрадиційний підхід до викладу навчального матеріалу будить уяву дитини, впливає на засвоєння нових знань на емоційному, тобто найбільш ефектив-

тому рівні, сприяє активізації всіх її інтелектуальних можливостей. Вісвітчі знання, емпіричний виховний і дидактичний досвід народу, зосереджені в етнопедагогіці, виступають у вигляді образно-емоційних узагальнень, близьких і зрозумілих психіці молодших школярів. Тому нетрадиційні уроки на засадах народної педагогіки є найбільш прийнятною формою ознайомлення учнів з навколишнім світом, природою, трудовою діяльністю людей тощо.¹

Заслужують на увагу і широке використання такі етнопедагогічні форми організації пізнавальної діяльності учнів, як навчальні екскурсії з елементами викладу нового матеріалу, походи, прогулянки, на яких діти прилучаються до світлих почуттів любові до рідного краю, бережливості, навчаються елементам екологічної культури. Велика роль належить навчальним гурткам, зміст яких ґрунтується на етнопедагогічних знаннях /наприклад, "Дюймовики і дюймовичи" - гурток вих дослідників народної математики і народних обчислень/. Навчання "ланцюжком", самонавчання, наставництво можуть використовуватися на будь-якому уроці, при умові доцільності їх застосування.

ґрунтовність, міцність і легкість засвоєння навчального матеріалу забезпечують народнопедагогічні дидактичні методи і прийоми. Відомий дослідник національної етнопедагогіки професор М.Г.Стельмахович виділяє 3 групи таких методів:

- методи організації навчально-пізнавальної діяльності /що включають словесні, наочні й практичні методи навчання/;
- методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності /до яких відносяться привчання до інтелектуальної праці, похвала, заохочення, підврунок, участь в екскурсії, прогулянці та дидактичні ігри/;
- методи контролю за ефективністю навчальної роботи /усна і письмова перевірка знань, умінь і навичок, оцінка результа-

1. Федоренко Д.Т. Нетрадиційні уроки в початкових класах на засадах народної дидактики. - Кривий Ріг: КДНІ, 1991.

тив практичної діяльності, якості виконань завдань тощо.¹

Ці дидактичні методи виступають висновком емпіричних знань народу про навчання як провідний фактор становлення особистості, зокрема її розуму й мислення, спостережливості, ставлення до життя, знань і праці, розвитку пізнавальних і творчих здібностей та інтересів. Разом із засобами етнопедагогіки /народними піснями, загадками, казками, легендами, переказами, оповіданнями, думами, прислів'ями, приказками та ін./ вони забезпечують гуманістичну орієнтацію молодих школярів.

Етнопедагогічні методи, засоби та форми викладу навчального матеріалу у своїй єдності та інтеріоризації набагато підвищують емоційне сприйняття дітьми наукових істин, понять, суджень, одночасно прилучаючи їх до національної духовної культури.²

Так, вивчаючи на уроках рідної мови твори про природу, доцільно провести їх не в класі, а в парку, лісі чи на лузі /відповідно до можливостей і розташування школи/. Таке спілкування з природою обов'язково залишиться в пам'яті і серці дитини, це довго впливатиме на її свідомість і почуття. Таким чином можна провести окремі уроки з природознавства, народознавства, образотворчого мистецтва і праці.

Щоб емоційний вплив народознавчих та етнопедагогічних елементів був постійним, надійним і міцним, необхідно залучати молодих школярів до спеціально організованої різноманітної позакласної і позанавчальної діяльності. Прикладом може служити діяльність недільних шкіл для учнів та їх батьків, про роботу яких все частіше згадують засоби масової інформації, пропагуючи цей поки ще новий спосіб навчання підростаючого покоління людяності, милосердя, доброти, любові до ближ-

1. Нові орієнтири – народна педагогіка: Метод. рекомендації для студентів спеціальності 03.08. "Дошкільне виховання" / Укл. М.Г.Стельмахович. – К.: ІСДО, 1993.

2. С т е л ь м а х о в и ч М.Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. школа, 1985.

нього.

Створення в сім'ї діяльного українознавчого середовища, яке б спонукало учнів до самоосвіти і самовдосконалення - це одна умова гуманізації викладання в початкових класах національного середнього навчально-виховного закладу України. Спільні шкільні вечори, у проведенні яких активну участь беруть не тільки діти, але і їх батьки; святкування різноманітних обрядово-календарних дат, участь всіх членів сім'ї в оформленні шкільного /класного/ куточка народознавства - ось підґрунтя створення такого середовища, - ось джерело навичерпної духовності, працелюбності, немілючий струмок знань.

І все ж таки головну роль у гуманізації процесу викладання відіграє вчитель. Від нього залежить, чи стануть здобутки попередніх поколінь українців феєрверком думок, відчуттів, емоцій, стимулом до духовного розвитку, морального, фізичного та естетичного вдосконалення наших дітей. Для цього вчителю потрібно мати високий рівень власної національної свідомості, глибокі знання звичаїв, традицій, обрядовості українського народу, володіти вміннями використовувати ці знання в практичній роботі при плануванні кінцевого результату формування особистості учня. Саме такі вимоги висувалься до особистості вчителя - новоро-вчителя суверенної і незалежної української держави.

Великого значення набуває самоосвітня робота вчителя початкових класів. Можна запропонувати такий приблизний її тематичний зміст:

- принципи гуманності в роботі класовода;
- форми, засоби та методи народної педагогіки як ефективні чинники гуманізації процесу викладання;
- рідна мова як засіб розвитку інтелектуальних і духовних можливостей молодших школярів;
- методичні особливості використання історичного і культурного минулого рідного краю на уроках материнської мови, поза-класного читання, народознавства, природознавства та ін.;
- народний календар і обрядовість тощо.

Зміст і обсяг тем конкретизується і при необхідності поповнюється відповідно до умов кожної окремо взятї місцевості й школи.